

SVEA HOVRÄTT
Avdelning 16
Rotel 1602

DOM
2009-12-01
Stockholm

UP
Mål nr
T 4548-08

Sid 1 (20)

KÄRANDE

Systembolaget Aktiebolag, 556059-9473
103 84 Stockholm

Ombud: Advokaterna Jacob Melander och Joakim Sundbom
Advokatfirman Hammarskiöld & Co
Box 2278
103 17 Stockholm

SVARANDE

V&S Vin & Sprit Aktiebolag, 556015-0178
117 97 Stockholm

Ombud: Advokaterna Bengt Sjövall och Mattias Göransson samt
jur.kand. Azadeh Madadian
Mannheimer Swartling Advokatbyrå
Box 1711
111 87 Stockholm

SAKEN

Klander av skiljedom

HOVRÄTTENS DOMSLUT

1. Hovrätten upphäver den mellan parterna den 12 mars 2008 meddelade skiljedomens i dess helhet.
2. V&S Vin & Sprit Aktiebolag ska ersätta Systembolaget Aktiebolag dess rättegångskostnader i hovrätten med 3 691 404 kr, varav 3 114 000 kr utgör ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för hovrättens dom till dess betalning sker.

Dok.Id 851138

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 2

Telefon
08-561 670 00
E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax
08-561 675 29

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00-15:00

BAKGRUND

V&S Vin & Sprit Aktiebolag (V&S) bedriver tillverkning, import och export av alkoholdrycker samt partihandel med sådana drycker. Systembolaget Aktiebolag (Systembolaget) har enligt lag monopol på detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl. Mellan V&S och Systembolaget gäller de övergripande avtalsbestämmelser som ingår i allmänna inköpsvillkor för leverans av drycker från V&S till Systembolaget. Bestämmelserna kompletteras med särskilda inköpsavtal för varje produkt som V&S säljer till Systembolaget.

Sedan nio personer med anknytning till V&S hade åtalats för bestickning med avseende på mutor till Systembolagspersonal under perioden 2001 – 2003 till ett sammanlagt värde av cirka 640 000 kr, anförde Systembolaget i ett brev till V&S den 18 december 2006 att V&S grovt åsidosatt sina förpliktelser gentemot Systembolaget och att väsentligt avtalsbrott förelåg samt att det vid väsentligt avtalsbrott föreligger grund för hävning av avtalet, helt eller partiellt. Partiell hävning skulle innebära hävning av individuella inköpsavtal. Systembolaget meddelade att bolaget avsåg att häva individuella inköpsavtal avseende ett antal artiklar och att senare fatta slutligt beslut avseende vilka artiklar som skulle omfattas och avge slutlig hävningförklaring. Den 24 januari 2007 offentliggjorde Systembolaget en lista över produkter som Systembolaget fr.o.m. den 1 mars samma år inte längre var berett att köpa från V&S.

V&S accepterade inte Systembolagets hävningar och påkallade skiljeförfarande vid Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut med yrkande att Systembolaget skulle förpliktas utge skadestånd till V&S med i första hand 74 945 000 kr jämte ränta. Skiljenämnden (f.d. justitierådet Hans Danelius, ordförande, professor Lars Pehrson och advokaten Eric Ericsson) meddelade skiljedom den 12 mars 2008. Genom domen förpliktades Systembolaget att till V&S betala 40 164 000 kr jämte ränta.

YRKANDEN

Systembolaget har yrkat att hovrätten helt ska upphäva den mellan parterna den 12 mars 2008 meddelade skiljedomen.

V&S har bestritt Systembolagets talan.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

GRUNDER FÖR TALAN

Systembolaget

Skiljenämnden har överskridit sitt uppdrag i två olika avseenden.

För det första görs gällande att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag genom att ha tolkat en specifik avtalsbestämmelse utan att avtalsbestämmelsen åberopats som grund för sådan tolkning eller att något tolkningspåstående framförts. Vidare har denna tolkning varit i direkt strid mot bägge parter samstämmiga påståenden om avtalsbestämmelsens innebörd.

För det andra gör Systembolaget gällande att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag då skiljenämnden funnit att hävningsrätt enligt allmänna rättsprinciper avtalats bort, trots att V&S inte påstått att sådant avtal ingåtts.

Vart och ett av dessa uppdragsöverskridanden innebär att skiljedomen helt ska upphävas.

Systembolaget gör gällande att detta utgör uppdragsöverskridande enligt 34 § första stycket 2 lagen (1999:116) om skiljeförfarande (LSF).

V&S

Skiljenämnden har inte överskridit sitt uppdrag enligt den åberopade bestämmelsen. Om hovrätten skulle finna att sådana fel som avses i den åberopade bestämmelsen har förekommit har dessa i vart fall inte påverkat utgången i målet.

UTVECKLING AV TALAN

Parterna har till utvecklande av sin talan anfört bl.a. följande.

Systembolaget

I skiljedomen biföll skiljenämnden delvis V&S talan. Domen grundades för det första på att skiljenämnden ansåg att V&S inte varit bundet av några bestämmelser som gav Systembolaget hävningsrätt. För det andra grundades domen på att parterna avtalat bort den annars gällande allmänna rättsprincipen om hävningsrätt vid väsentliga avtalsbrott. Enligt Systembolagets mening har skiljenämnden i två självständiga avseenden begått allvarliga uppdragsöverskridanden som var för sig och oberoende av varandra har inverkat på utgången. Uppdragsöverskridandena består i att skiljenämnden gått utöver de omständigheter (rättsfakta) som åberopats. Därtill har skiljenämnden gjort en bedömning som avvikit från omständigheter vilka parterna varit överens om.

Rättsfakta ska åberopas tydligt. Reciten i skiljedomen hade godkänts av parterna och en part kan därefter inte hävda att andra rättsfakta än de som framgår av reciten har åberopats. Tidigare inlagor från parterna kan endast ha betydelse som tolkningsdata avseende sådana grunder som finns med i den slutligt godkända reciten.

Klandergrunden avseende 2002 års inköpsvillkor

Parternas avtalsförhållande inleddes år 1995 och reglerades i enlighet med de villkor som infördes samma år (1995 års inköpsvillkor). I denna avtalsversion föreskrivs i punkten 1.2 en rätt för Systembolaget att ensidigt ändra i inköpsvillkoren. Systembolaget har genom ändring av 1995 års inköpsvillkor infört nya avtalsvillkor mot leverantörerna (2002 års inköpsvillkor). Rätten för Systembolaget att införa nya inköpsvillkor har grundats på ändringsbestämmelsen i 1995 års inköpsvillkor. I skiljetvisten åberopade Systembolaget 2002 års inköpsvillkor som grund för att Systembolaget ägt rätt att genomföra de partiella hävningarna som avtalssanktioner mot V&S.

Skiljenämnden har grundat sin bedömning på en tolkning av punkten 1.2 i 1995 års inköpsvillkor och funnit att denna haft sådana begränsningar att Systembolaget inte kunnat införa de avtalsbestämmelser som åberopats till stöd för Systembolagets hävning. Skiljenämnden har dock inte haft rätt att grunda sin bedömning på en sådan tolkning av punkten 1.2 eftersom V&S inte åberopat att bestämmelsen haft en sådan begränsad innebörd. V&S har tvärtom under skiljeförfarandet framfört uppfattningen att Systembolaget haft en oinskränkt rätt att ändra inköpsvillkoren enligt ändringsbestämmelsen om den ansågs giltig. Parterna har varit ense om att ändringsregeln hade en sådan innebörd.

V&S åberopade som stöd för att Systembolagets hävningar saknat juridisk grund att V&S inte varit bundet av 2002 års inköpsvillkor. V&S påståenden anges i domen under rubriken *Grunder för yrkandena* och de delar som här är av intresse återfinns under punkten 31, där V&S anför att de bestämmelser som Systembolaget åberopat till stöd för hävningen inte kan tillämpas, därför att 2002 års inköpsvillkor inte är bindande för V&S. Grunden för bestridandet av avtalsbundenhet är exklusivt angiven i denna punkt 31 i skiljedomen.

Till utveckling av grunden anförde V&S för det första att Systembolaget år 2002 ensidigt införde ett nytt avtal, 2002 års inköpsvillkor, och att dessa villkor inte accepterats av V&S. Utöver denna grund (avtalsbindningsgrunden) framförde V&S en andra ogiltighetsgrund som byggde på 36 § avtalslagen. V&S gjorde gällande att ändringsbestämmelsen i punkten 1.2 i 1995 års inköpsvillkor var ogiltig eftersom bestämmelsen var oskälig. Ogiltigheten medförde enligt V&S att V&S inte blivit bundet av 2002 års inköpsvillkor. Detta framgår av punkterna 57 – 81 i skiljedomen.

Systembolaget bestred V&S avtalsbindningsgrund om att V&S inte var bundet av 2002 års inköpsvillkor. Systembolaget hävdade att det var felaktigt att påstå att det skulle finnas två olika inköpsvillkor. Uppfattningen grundades på att 1995 års inköpsvillkor ändrats kontinuerligt sedan dess tillkomst och att ändringarna som gjordes 2002 skedde i enlighet med punkten 1.2 i då gällande avtal. Mot V&S ogiltighetsgrund som byggde på 36 § avtalslagen anförde Systembolaget att punkten 1.2 var naturlig och nödvändig och att bestämmelsen inte kunde anses som oskälig. (Se bl.a. punkterna 206

– 208 och 250 – 253 samt även 222 – 228 i skiljedomen. I det följande gör hovrätten hänvisningar till punkter i skiljedomen med angivande endast av siffror inom parentes.)

Skiljenämnden tog inte ställning till om V&S var bundet av 2002 års inköpsvillkor utan nöjde sig med att konstatera att det kunde ifrågasättas om V&S var bundet av dessa villkor. Nämndens fortsatta resonemang utgår från ett hypotetiskt antagande att V&S skulle anses bundet av punkten 1.2 (321). Nämndens fortsatta resonemang innebär att den går utöver V&S åberopade avtalsbindningsgrund och ogiltighetsgrund genom att basera domen på en avtalstolkningsgrund. Denna redovisas i domen (324) på följande sätt:

Skiljenämnden finner att punkt 1.2 i 1995 års inköpsvillkor inte kan förstås så att Systembolaget fått full frihet att ensidigt utfärda nya villkor som utsträcker leverantörernas ansvar till nya områden och ålägger dem nya vittgående förpliktelser som de inte haft att räkna med när de godkände 1995 års inköpsvillkor. I 2002 års inköpsvillkor ingår emellertid villkor som måste anses som nya och inte endast utgör ändringar i de tidigare gällande villkoren. För att sådana nya villkor skall bli del av avtalsförhållandet mellan Systembolaget och leverantörerna måste krävas att de inte ensidigt utfärdats av Systembolaget utan att de uttryckligt eller konkludent accepterats av leverantörerna.

Skiljenämnden fann härefter (325) att V&S, även om bolaget skulle anses ha accepterat punkten 1.2 i 1995 års inköpsvillkor, inte därmed hade accepterat att Systembolaget skulle ha rätt att ensidigt utvidga inköpsvillkoren genom att tillfoga principiellt viktiga och i sak långtgående och för V&S tyngande avtalsklausuler.

Skiljenämndens slutsats blev (327) att 2002 års inköpsvillkor inte utgjort ett avtal mellan Systembolaget och V&S och därmed inte blivit bindande mellan parterna. Systembolaget hade därför inte haft skäl för att häva avtal med V&S enligt punkterna 20.1 och 20.4 eller punkten 19.2 i dessa villkor.

Skiljenämndens ställningstagande utgör ett uppdragsöverskridande.

V&S anförde till stöd för att punkten 1.2 var oskäligen att bestämmelsen getts en sådan omfattning att den i praktiken gett Systembolaget möjlighet att fritt ändra avtalet med leverantörerna (72). Parterna har i tvisten varit eniga om att detta är innebörden av punkten 1.2, dvs. att bestämmelsen inte innebär några begränsningar i Systembolagets ändringsrätt. Parterna har inte berört frågan om det ens finns en distinktion mellan "ändrade avtalsvillkor" och "nya avtalsvillkor". Då nämnden utgick från sitt hypotetiska antagande att punkten 1.2 accepterats av V&S (321) bedömde dock inte nämnden frågeställningen i enlighet med V&S åberopanden. Nämnden prövade inte om ändringsbestämmelsen var att betrakta som oskäligen eller ogiltig av andra skäl. I stället tolkade skiljenämnden punkten 1.2 och gav denna bestämmelse en innebörd som direkt strider mot den innebörd som Systembolaget och V&S varit ense om. Ändringsbestämmelsen har inte åberopats av V&S till stöd för tolkningsgrunden och V&S har inte framfört tolkningspåståendet som en grund för sin talan.

V&S har inte ens använt ordet tolkning eller jämkning eller liknande uttryck. Inte heller har V&S anført vilken innebörd punkten 1.2 skulle ha efter en eventuell jämkning. Skiljenämndens processuella fel har inverkat på utgången.

Klandergrunden avseende allmänna rättsprinciper

Skiljenämnden har funnit att det finns en allmän rättsprincip om rätt till hävning vid en motparts väsentliga avtalsbrott. Skiljenämnden har dock kommit fram till att denna princip avtalats bort. Skiljenämnden har således funnit att ett rättsupphävande avtal ingåtts mellan parterna. Detta rättsfaktum har dock aldrig åberopats av V&S.

Systembolaget anförde (37) att rätt att häva på sätt som skett fanns enligt allmänna rättsprinciper som innebär att det föreligger hävningsrätt vid väsentligt avtalsbrott. Grunden utvecklades i den fortsatta texten.

Mot detta anförde V&S att rätt till hävning inte heller har förelegat enligt allmänna rättsprinciper (31, A 1.4). V&S har inte utvecklat sin talan när det gäller allmänna rättsprinciper. V&S bestridande har gått ut på att inget väsentligt avtalsbrott förelegat och därmed hävningsrätt saknats.

Skiljenämnden konstaterade först (346) att det finns en allmän rättsprincip om att ena partens väsentliga brott mot ett avtal kan ge den andra parten rätt att häva avtalet. Skiljenämnden uttalade dock därefter att principen endast gäller om inte parterna kommit överens om en annan reglering. Skiljenämndens slutsats lyder (348):

Med hänsyn till det sagda talar enligt skiljenämndens mening övervägande skäl för att klausulerna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy skall ses som en uttömmande reglering parterna emellan av hur frågor om bestickning och mutbrott skulle beivras. Det finns under sådana förhållanden inte utrymme för att i detta hänseende vid sidan av avtalsregleringen också tillämpa allmänna civilrättsliga principer.

Skiljenämnden har alltså funnit att det i och för sig finns en allmän rättsprincip av den innebörd Systembolaget gjort gällande i målet, men att parterna avtalat bort denna princip. V&S har dock inte åberopat något sådant avtal och inte uppfyllt det krav som ställs på åberopande av ett konkret rättsfaktum. Det finns överhuvudtaget inga påståenden om ingående av ett sådant avtal, när detta skulle ha gjorts, innehållet i avtalet eller vilka handlingar som ger uttryck för avtalsinnehållet. Därmed har det varit omöjligt för Systembolaget att bemöta och ta ställning till denna omständighet.

V&S framförde inte i målet att Systembolaget och V&S kommit överens om att otillbörliga leverantörskontakter skulle beivras exklusivt enligt det straffrättsliga regelverket, och att detta innebar att det inte fanns utrymme för att tillämpa allmänna civilrättsliga principer som annars skulle ha gällt mellan parterna. V&S påstod helt enkelt att rätt till hävning inte förelegat enligt allmänna rättsprinciper eftersom avtalsbrotten inte varit väsentliga. Skiljenämnden fann dock att brott mot 1999 års leverantörspolicy inte kunde sanktioneras inom ramen för brott mot inköpsavtalet. Inte desto mindre ansåg nämnden att parterna just genom denna policy, som tydligen inte utgjorde inköpsavtalsinnehåll, uttömmande reglerat hur frågor om bestickning och mutbrott skulle beivras inom ramen för inköpsavtalet.

Skiljenämnden har alltså lagt icke åberopade omständigheter till grund för sitt avgörande och därmed överskridit sitt uppdrag. Felet har direkt påverkat utgången i målet.

V&S

Skiljeförfarandet var omfattande och innefattade en mängd rättsfrågor. Den rättsliga grunden för V&S skadeståndskrav var dock egentligen inte mer omfattande än att V&S gjorde gällande att Systembolaget utan rättsligt godtagbara skäl hävt ett antal leveransavtal med V&S och att Systembolaget därigenom ådragit sig ansvar för att ersätta den skada som drabbat V&S. Grunden för Systembolagets bestridande av skadeståndsansvar var motsatsvis att Systembolaget hade rätt att vidta hävningarna. Under skiljeförfarandet kom emellertid dessa "övergripande grunder" att delas upp i "undergrunder" som under förfarandet utvecklades, justerades och kompletterades. Det gör att de åberopanden som nu är i fråga återfinns, i enlighet med den s.k. successiva relevansens princip, i ett antal olika inlagor. V&S vill emellertid framhålla att Systembolaget tveklöst förstod V&S talan i alla dess delar.

Systembolaget har hävdatt att det är reciten som avgör vilka åberopanden av rättsfakta som kan anses ha gjorts, under förutsättning att reciten godkänts av parterna. Detta är inte riktigt. Det finns inget stöd för att anse att inlagorna i ett skiljeförfarande inte skulle utgöra processmaterial, såvida inte parterna uttryckligen har ingått avtal av denna innebörd.

Klandergrunden avseende 2002 års inköpsvillkor

Bestämmelsen i punkten 1.2 i 1995 års inköpsvillkor är entydig: Systembolaget har rätt att ensidigt göra ändringar i villkoren. De närmaste åren efter att 1995 års inköpsvillkor trätt i kraft, tillämpade Systembolaget också ändringsrätten endast på smärre ändringar i villkoren. V&S accepterade detta. I samband med att Systembolaget ensidigt försökte implementera 2002 års inköpsvillkor ville emellertid Systembolaget intolka en helt ny betydelse i punkten 1.2. Systembolaget gjorde härvid gällande att ändringsrätten gav Systembolaget en rätt att ensidigt genomföra en fullständig omstrukturering av parternas hela avtalsrelation där det gällande avtalspaketet skulle ersättas med såväl strukturellt som i stor utsträckning innehållsmässigt helt nya inköpsvillkor. V&S har varken accepterat Systembolagets tolkning av ändringsrätten eller skäligheten i att bestämmelsen kunde tillämpas på angivet sätt.

Påståendet att V&S inte åberopat tolkningsgrunden

Vad frågan här gäller är om V&S har åberopat, inte bara att punkten 1.2 i 1995 års inköpsvillkor är oskäligen i sig därför att den ger Systembolaget en oinskränkt ändringsrätt utan också att, även om bestämmelsen i sig inte kan anses ogiltig, den i vart fall inte kan tillämpas eller tolkas så att den ger Systembolaget rätt att införa helt nya bestämmelser.

Som framgår av V&S inlagor till skiljenämnden under skiljeförfarandet har distinktionen mellan nya och ändrade avtalsvillkor varit av central betydelse för V&S. Detta framgår bl.a. av att V&S citerade ett brev från branschorganisationen Sprit & Vinleverantörsföreningen (SVL) till Systembolaget i juni 2002 där det ifrågasätts om en bestämmelse som ger Systembolaget ensidig rätt att när som helst ändra avtalsvillkoren med bindande verkan överhuvudtaget är giltig enligt svensk rätt. I brevet anförts vidare att, även om bestämmelsen vore civilrättsligt giltig, det är högst tvivelaktigt om Systembolaget kan stödja sig på den för att genomföra en omfattande revidering av villkoren och låta ett helt nytt avtal träda i kraft mellan parterna. SVL ifrågasatte alltså inte bara avtalsvillkorets giltighet i sig utan även Systembolagets tillämpning och tolkning av detsamma. V&S var under skiljeförfarandet tydligt med att framhålla att de invändningar och synpunkter som SVL tidigare hade framfört avseende 2002 års inköpsvillkor även var V&S synpunkter.

Av inlagorna till skiljenämnden framgår

att V&S uttryckligen godtagit att punkten 1.2 i 1995 års inköpsvillkor inte är oskäligen om den endast ger Systembolaget rätt att vidta ändringar av det slag som genomfördes före 2002, medan bestämmelsen däremot måste anses vara oskäligen när den åberopas till stöd för att Systembolaget ensidigt ska få utfärda helt nya inköpsvillkor. Det torde stå klart att V&S gett uttryck åt ståndpunkten att även om bestämmelsen inte skulle anses helt ogiltig, det likväl måste anses oskäligt att tillämpa den så att den skulle anses ge Systembolaget rätt att utfärda nya bestämmelser, att V&S uttryckligen har uttalat att inte bara bestämmelsen i sig utan också dess tillämpning i samband med förslaget till nya avtalsvillkor måste anses oskäligen

och att V&S konsekvent under hela skiljeförfarandet har hävdat att 2002 års inköpsvillkor var ett helt nytt avtal, medan Systembolaget lika konsekvent påstått att villkoren endast utgjorde en ändring av 1995 års inköpsvillkor. Detta har i själva verket varit en av huvudfrågorna i tvisten.

V&S åberopande av att tillämpningen av punkten 1.2 är oskälig innebär ett påstående om att bestämmelsen bör jämkas så att den inte tillåter utfärdandet av helt nya inköpsvillkor. Påståendet ger skiljenämnden rätt att besluta att bestämmelsen har ett sådant innehåll med stöd av ett tolkningsresonemang. Ett påstående att tillämpningen av en viss bestämmelse är oskälig förutsätter naturligtvis implicit att bestämmelsen i sig inte är ogiltig och det är därför inget ogiltighetspåstående.

Påståendet att skiljenämnden frångått en gemensam partsförutsättning

Innebörden av punkten 1.2 i 1995 års inköpsvillkor har i skiljeförfarandet diskuterats utifrån Systembolagets påstående om att bestämmelsen gav Systembolaget en oinskränkt ändringsrätt. Det påståendet kom inte från V&S utan från Systembolaget, och det var det som V&S hade att ta ställning till. När V&S säger att bestämmelsen är oskälig därför att den ger Systembolaget en oinskränkt ändringsrätt, är det således med utgångspunkt från att detta är vad Systembolaget påstår. V&S måste rimligen diskutera bestämmelsen just utifrån denna förutsättning. Att härav dra slutsatsen att V&S också menar att det är uteslutet att bestämmelsen kan ha en mera begränsad innebörd är att gå för långt. V&S har aldrig gett något uttryck åt att detta varit V&S ståndpunkt. Till detta kommer att V&S i flera sammanhang klargjort sin uppfattning att, även om bestämmelsen i punkten 1.2 inte i sig skulle anses ogiltig, tillämpningen av den genom införandet av helt nya inköpsvillkor ändå måste anses oskälig. Systembolaget har bekräftat att det förstod att detta var V&S ståndpunkt.

Påståendet att en gemensam partsförutsättning funnits så som Systembolaget gör gällande är alltså oriktigt.

Klandergrunden avseende allmänna rättsprinciper

Systembolaget har påstått att skiljenämnden ansett att parterna avtalat bort själva rättsregeln om hävningsrätt enligt allmänna rättsprinciper. Det skulle alltså röra sig om ett specifikt avtal, vad Systembolaget kallar ett "rättsupphävande avtal".

I skiljeförfarandet hävdade V&S att hävningarna var oberättigade därför att det inte förelåg något kontraktsbrott från V&S sida. De inköpsbestämmelser som Systembolaget påstod innehöll villkoren för de avtal som hävts stipulerade nämligen inte något sådant förbud eftersom dels 2002 års inköpsvillkor inte var bindande för V&S, dels 1999 års leverantörspolicy inte utgjorde avtalsinnehåll och dels 1995 års inköpsvillkor var bindande men inte förbjöd förfaranden av det slag som Systembolaget lagt till grund för hävningen.

Frågan om de påstådda kontraktsbrotten varit väsentliga aktualiserades genom att Systembolaget åberopade dels en hävningsbestämmelse i 2002 års inköpsvillkor som föreskrev att lämnande av varuprover och andra förmåner alltid skulle anses som väsentligt avtalsbrott, dels en bestämmelse i 1995 års inköpsvillkor som föreskrev att hävning fick ske om part i icke oväsentlig grad åsidosatte sina skyldigheter enligt avtalet.

V&S hävdade att 2002 års inköpsvillkor, inklusive hävningsbestämmelsen, inte var bindande för V&S. Beträffande 1995 års inköpsvillkor godtog V&S i princip att dessa var gällande och godtog slutligen att hävning enligt 1995 års inköpsvillkor fick ske på grund av "icke oväsentligt" kontraktsbrott. Detta rekvisit är alltså förmånligare för den hävande än det krav på väsentligt kontraktsbrott som gäller enligt allmänna rättsprinciper.

Systembolaget åberopar enligt V&S mening två slags allmänna rättsprinciper, dels hävningsrätt grundad på ett försök att manipulera en avtalad inköpsprocess (kontraktsbrottsprincipen), dels den allmänna rätten att häva vid väsentligt avtalsbrott (hävningsprincipen).

V&S gjorde gällande, för det första, att inköpsvillkoren inte förbjöd de aktuella förfarandena och, för det andra, att någon hävningsrätt inte heller förelåg enligt allmänna rättsprinciper.

Om emellertid V&S påstående att något avtalsbrott inte förelåg godtogs av skiljenämnden, skulle det givetvis inte behövas någon bedömning av om kontraktsbrotten var väsentliga eller ej. Och skiljenämnden fann faktiskt att något brott mot de inköpsvillkor som gällde mellan parterna inte hade begåtts (344). Frågan om de påstådda avtalsbrotten var väsentliga eller ej bedömdes alltså aldrig.

Systembolaget anförde som grund för sitt bestridande av V&S talan att rätt till hävning förelegat i första hand enligt bestämmelserna i 2002 års villkor, i andra hand enligt 1995 års villkor och i tredje hand enligt allmänna principer om hävningsrätt vid väsentligt avtalsbrott.

Under skiljeförfarandet bemötte V&S Systembolagets påstående att allmänna rättsprinciper innebar att ett kontraktsbrott förelåg även om så inte var fallet enligt inköpsvillkoren. V&S framhöll att om det inte har funnits några regler i inköpsbestämmelserna, som V&S brutit mot, så har det inte heller funnits någon avtalad inköpsprocess som V&S kunnat bryta mot. Häri ligger ett konstaterande att reglerna i inköpsbestämmelserna uttömmande reglerade frågan om vilka kontakter som var tillåtna.

Skiljenämnden fann (344) att 2002 års villkor inte var bindande för V&S, att 1999 års policy inte var avtalsinnehåll och att 1995 års villkor inte innehöll någon precis förpliktelse för V&S på vilken Systembolaget kunnat grunda rätt till hävning. Det förelåg alltså inget brott mot inköpsbestämmelserna. Därmed återstod att pröva om avtalsbrott ändå förelåg på grund av de allmänna rättsprinciper som Systembolaget åberopat.

V&S hade godtagit att hävningsregeln i 1995 års villkor gällde även vid icke oväsentligt kontraktsbrott. Systembolagets åberopande av den allmänna hävningsregeln hade därför i praktiken förfallit.

Parterna hade alltså rent faktiskt avtalat bort de allmänna rättsprinciperna men inte i den form som Systembolaget påstått att skiljenämnden bedömt. Eftersom det emellertid faktiskt förelåg ett avtal saknar det betydelse om skiljenämnden skulle ha anfört att ett sådant avtal också hade ingåtts på något annat sätt.

För skiljenämnden återstod nu endast att pröva om Systembolagets åberopande av kontraktbrottsprincipen hade fog för sig. Detta är också precis vad skiljenämnden har gjort. Den undersöker nämligen (347 och 348) uteslutande frågan om det fanns fog för Systembolagets påstående att det kunde föreligga avtalsbrott även om något brott mot inköpsbestämmelserna inte hade begåtts.

Skiljenämnden hade att överväga om samma förhållanden som skiljenämnden redan hade prövat mot de av Systembolaget åberopade inköpsbestämmelserna utgjorde ett brott mot avtalet på grund av allmänna rättsprinciper, trots att sådana förfaranden inte var förbjudna enligt någon särskild bestämmelse i inköpsvillkoren. Det bör framhållas att Systembolagets ståndpunkt var att inköpsvillkoren inte uttömmande reglerade vilka förfaranden som var tillåtna. Detta var alltså ett påstående som skiljenämnden hade att ta ställning till.

Uttalandet i skiljedomen (348) att klausulerna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy ska ses som en uttömmande reglering parterna emellan av hur frågor om bestickning och mutbrott skulle beivras och att det under sådana förhållanden inte finns utrymme för att i detta hänseende vid sidan av avtalsregleringen också tillämpa allmänna civilrättsliga principer, kan inte rimligen avse något annat än en prövning av Systembolagets påstående att kontraktbrott på grund av allmänna civilrättsliga principer kunde föreligga vid sidan av avtalsregleringen. Skiljenämnden prövade påståendet att det fanns regler utanför avtalet som förbjöd förfaranden av det slag som Systembolaget påtalat, och fann att så inte var fallet. Slutsatsen innefattar ett direkt svar på påståendet att inköpsbestämmelserna inte uttömmande reglerade frågan om vilka förfaranden som var tillåtna.

I skiljedomen (346) konstaterar skiljenämnden att det finns en allmän civilrättslig princip om att ena partens väsentliga brott mot ett avtal kan föranleda att avtalet hävs av

den andra parten. Nämnden fortsätter: "Principen gäller dock endast om inte parterna kommit överens om en annan reglering". Detta uttalande kan läsas som om nämnden avsett att pröva frågan om parterna avtalat bort själva den dispositiva civilrättsliga regeln om hävning. Av nämndens fortsatta resonemang framgår dock att detta inte är vad nämnden menar. Skiljenämnden säger nämligen inte att den dispositiva regeln har avtalats bort utan att Systembolaget inte kunnat häva för sådana förfaranden som föranlett hävningen. Detta beror på att parterna kommit överens om att sådana förfaranden inte skulle beivras civilrättsligt, dvs. att de inte var förbjudna enligt avtalet och därmed inte utgjorde kontraktsbrott.

Det är skillnad på att avtala bort den dispositiva regeln om hävning och att komma överens om att vissa förfaranden inte utgör kontraktsbrott. I det första fallet innebär överenskommelsen vad Systembolaget kallar ett rättsupphävande avtal. I det andra fallet kvarstår principen att ett avtalsbrott medför hävning.

Skiljenämnden har alltså inte funnit att ett rättsupphävande avtal förelegat utan endast uttalat sig om leverantörskontakter av det slag som var uppe i tvisten var tillåtna eller ej. Systembolaget har dock inte hävdat att denna bedömning innefattar något överskridande av skiljenämndens uppdrag. Systembolaget har inte heller påstått att V&S inte skulle ha åberopat att 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy innebar en "uttömmande reglering" parterna emellan.

Skiljenämnden har alltså inte funnit att den allmänna rättsprincipen om rätt till hävning vid motpartens avtalsbrott har avtalats bort. Nämnden har överhuvudtaget inte bedömt denna fråga och följaktligen inte heller överskridit sitt uppdrag.

Oavsett vilken bedömning som görs av innehållet i skiljedomen i ovan angivna avseenden görs gällande att V&S har åberopat de omständigheter, på vilka skiljenämnden grundat sitt avgörande.

V&S hävdade (77) att 1999 års policy utgjorde en separat överenskommelse, skild från regleringen av inköpsavtalen. Brott mot policyn var inte civilrättsligt sanktionerade. V&S anförde vidare (58) att, om Systembolaget avsett att överträdelse av 1995 års

inköpsvillkor skulle kunna leda till civilrättsliga sanktioner, Systembolaget hade haft att uttrycka detta i helt andra och otvetydiga ordalag, liksom för övrigt blev fallet i 2002 års inköpsvillkor.

Detta har skiljenämnden tagit fasta på när den uttalar (347) att om parterna varit eniga om att överträdelser kunde få civilrättsliga konsekvenser, borde detta rimligen ha reflekterats i gällande avtalsvillkor. V&S har alltså uttryckt just det som skiljenämnden anför.

Eftersom skiljenämnden fann att Systembolagets påstående om kontraktsbrott grundat på allmänna rättsprinciper saknade fog, kunde utgången i målet inte heller ha påverkats av om nämnden eventuellt felaktigt funnit att parterna avtalat bort den allmänna principen om rätt till hävning vid väsentligt kontraktsbrott. Utan kontraktsbrott var Systembolagets hävning ogrundad, oavsett vilken hävningsprincip som tillämpades.

Eftersom parterna dessutom var överens om att rätt till hävning förelåg enligt 1995 års villkor – enligt ett för Systembolaget mer generöst rekvisit än enligt den allmänna civilrättsliga regeln – skulle utgången i målet inte ha påverkats även om skiljenämnden hade funnit att den allmänna principen hade avtalats bort.

DOMSKÄL

Utredningen

Hovrätten har avgjort målet efter huvudförhandling. Skriftlig bevisning har åberopats. Systembolaget har även åberopat rättsutlåtanden av professorerna Lars Heuman, Bengt Lindell och Jan Ramberg.

Hovrättens bedömning

Systembolaget har gjort gällande att skiljenämnden dömt över omständigheter som inte åberopats och att nämnden härigenom har överskridit sitt uppdrag (34 § första stycket

2 LSF). Frågan är då om V&S åberopat de rättsfakta som berättigat nämndens ställningstaganden.

Det är vanligt i skiljeförfaranden att parterna bereds tillfälle att lämna synpunkter på skiljenämndens utkast till domsrecit. Systembolaget har hävdad att en part som godkänt reciten, därefter i princip inte kan hävda att andra rättsfakta har åberopats än vad som framgår av reciten. V&S har invänt att alla inlagor i skiljeförfarandet utgör processmaterial, såvida parterna inte avtalat annat.

Det ligger i sakens natur att, när parterna godkänt reciten, denna omfattar allt väsentligt som parterna åberopar. Härigenom ökas förutsebarheten och förebyggs typiskt sett en framtida klandertvist (jfr Heuman, Skiljemannarätt, s. 528 och Lindskog, Skiljeförfarande, En kommentar, s. 660). Det får som en allmän utgångspunkt förutsättas att de rättsfakta som parterna åberopar också framgår av den recit som godkänts av dem.

Hovrätten behandlar först klandergrunden avseende allmänna rättsprinciper.

V&S har gjort gällande att skiljenämnden inte – som Systembolaget påstått – prövat frågan om parterna avtalat bort den dispositiva civilrättsliga regeln om hävning vid väsentligt kontraktsbrott (hävningsprincipen). I stället har skiljenämnden, enligt V&S, kommit fram till att Systembolaget inte har haft rätt att häva för sådana förfaranden som föranlett hävningen (kontraktsbrottsprincipen). V&S har vidare till stöd för denna tolkning av skiljenämndens avgörande anfört att Systembolagets åberopande av den allmänna rättsprincipen om hävningsrätt vid väsentligt kontraktsbrott i praktiken förfallit i och med att V&S godtagit att hävningsregeln i 1995 års villkor gällde redan vid icke oväsentligt kontraktsbrott. V&S har dessutom hävdad att därigenom den på allmänna principer grundade hävningsrätten rent faktiskt hade avtalats bort.

I de aktuella avsnitten i skiljedomen skriver skiljenämnden att den konstaterar (346) att det finns en allmän civilrättslig princip om att ena partens väsentliga brott mot ett avtal kan föranleda att avtalet hävs av den andra parten, och vidare att denna princip endast gäller om inte parterna kommit överens om en annan reglering. Efter ett resonemang om bestämmelserna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy (347)

kommer nämnden till slutsatsen (348) att övervägande skäl talar för att klausulerna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy ska ses som en uttömmande reglering parterna emellan av hur frågor om bestickning och mutor skulle beivras.

Enligt hovrätten kan dessa avsnitt inte tolkas på annat sätt än som en prövning av om den allmänna principen om rätt till hävning vid väsentligt avtalsbrott kan anses ha avtalats bort av parterna genom de nämnda inköpsvillkoren och leverantörspolicyn. Ordalydelsen ger inte stöd för att avsnitten behandlar frågan om kontraktsbrott förekommit.

Vid prövningen av vad V&S åberopat till stöd för sitt bestridande av Systembolagets talan i denna del kommer hovrätten således att ha den ovan redovisade tolkningen som utgångspunkt. Den fråga som då närmast ska bedömas är om V&S kan anses ha åberopat att den allmänna principen om rätt till hävning avtalats bort av parterna.

Det är ostridigt att V&S aldrig åberopade att parterna uttryckligen skulle ha ingått ett specifikt avtal om att allmänna rättsprinciper inte skulle tillämpas på tvisten. Frågan är i stället om V&S kan sägas ha åberopat att parterna genom avtal om inköpsvillkor hade uttömmande reglerat hur frågor om bestickning och mutbrott skulle beivras och att det då inte, som skiljenämnden anför, fanns utrymme för att vid sidan av avtalsregleringen också tillämpa allmänna civilrättsliga principer.

V&S hävdade i skiljeförfarandet att Systembolagets hävningar saknade grund därför att de bestämmelser som Systembolaget åberopat inte kunde tillämpas. Systembolaget anförde (37-39) som grund för sitt bestridande av V&S talan att V&S gjort sig skyldigt till hävningsgrundande överträdelser av mellan parterna gällande villkor och att Systembolaget därför haft rätt att häva enligt bestämmelser i inköpsvillkoren, alternativt enligt allmänna principer som innebär att det föreligger hävningsrätt vid väsentligt kontraktsbrott. V&S anförde mot detta att rätt till hävning inte heller hade förelegat enligt allmänna rättsprinciper (31, A 1.4).

Sett i sitt sammanhang får det anses framgå att V&S här klargjort sin inställning att sådana kontraktsbrott inte förekommit som, utöver bestämmelser i inköpsvillkoren,

kunde ge hävningsrätt enligt allmänna rättsprinciper. Av skiljedomen framgår inte att V&S vidare skulle ha utvecklat sin syn på sådana principer.

I den nu aktuella klandertvisten har V&S i denna del refererat till två avsnitt i skiljedomens recit under rubriken *Parternas utveckling av talan*. Det handlar om dels ett avsnitt (77) där det hävdats att 1999 års policy utgjorde en separat överenskommelse skild från regleringen i inköpsavtalen och att brott mot policyn inte var civilrättsligt sanktionerade, dels ett avsnitt (58) där V&S anført att, om Systembolaget avsett att överträdelse av 1995 års villkor skulle kunna leda till civilrättsliga sanktioner, det borde ha uttryckts i andra och otvetydiga ordalag .

Enligt hovrättens mening kan detta inte anses innefatta att V&S som rättsfaktum har åberopat att klausulerna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy angående straffrättsliga sanktioner skulle ha utgjort en uttömmande reglering parterna emellan av de sanktioner som skulle kunna förekomma och som utesluter en tillämpning av allmänna rättsprinciper. Något sådant åberopande kan, som Systembolaget gjort gällande, inte anses ha gjorts från V&S sida.

Inte heller i övrigt kan V&S sägas ha åberopat att hävningsrätten enligt allmänna rättsprinciper rent faktiskt skulle ha avtalats bort.

Slutsatsen blir att skiljenämnden inte haft rätt att lägga resonemanget angående uttömmande reglering av hur frågor om mutbrott och bestickning skulle beivras till grund för sin bedömning. Skiljenämnden har härigenom överskridit sitt uppdrag.

V&S har gjort gällande att ett uppdragsöverskridande i vart fall inte påverkat utgången i målet.

Hovrätten gör i den delen följande överväganden.

En tillämpning av bestämmelsen om uppdragsöverskridande förutsätter inte, som den om handläggningsfel, att felet sannolikt har inverkat på utgången. Det anses dock finnas ett sådant krav, bl.a. mot bakgrund av att ett undanröjande av en skiljedom inte bör

ske om man på förhand kan se att utgången inte skulle blivit en annan även om något uppdragsöverskridande inte förekommit (jfr Heuman, Skiljemannarätt, s. 609 ff.).

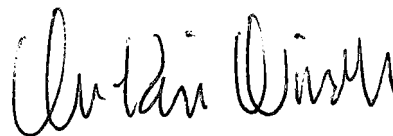
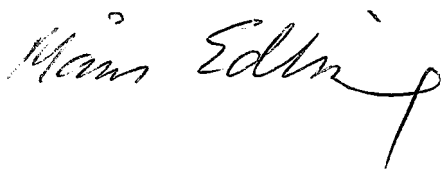
Nämnden hade med sin bedömning aldrig anledning att pröva om hävningsrätten enligt allmänna rättsprinciper i och för sig skulle varit tillämplig på de förfaranden som föranlett Systembolagets hävningar. Det går därmed inte med säkerhet att säga hur en prövning skulle ha utfallit. Enligt hovrättens bedömning kan det i vart fall inte uteslutas att felet har inverkat på utgången.

Systembolagets talan om att skiljedomen helt ska upphävas ska alltså bifallas.

Vid denna bedömning är det inte nödvändigt att hovrätten prövar Systembolagets talan också avseende den andra klandergrunden beträffande 2002 års inköpsvillkor.

Som tappande part har V&S att ersätta Systembolaget dess rättegångskostnader i målet. V&S har vitsordat Systembolagets ersättningsyrkande avseende utlägg men överlämnat till hovrätten att bedöma skäligheten av yrkandet i övrigt. Hovrätten finner att yrkat belopp får anses skäligt.

Hovrättens dom får enligt 43 § andra stycket LSF inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättslagmannen Cecilia Renfors samt hovrättsråden Måns Edling, referent, och Anna-Karin Winroth. Enhälligt.